

עזרה ליהודים בפולין

כמה גורמים הקשו מאוד את האפשרויות לסייע ליהודי פולין: העדר קשרים בין היהודים ובין הסביבה הפולנית; הלוך-הרוחות האנטישמי שפשט בחוגים מסויימים של החברה הפולנית; הטרור בפולין הכבושה כלפי כלל האוכלוסייה, שבעוצמתו לא היה לו אח ורע במערב אירופה; ועונש המוות שהונהג בפולין על עזרה ליהודים.

הסיוע החיוני, המסוכן, ועם זאת הנפוץ ביותר, היה מתן מחסה ליהודים בבתי פרטיים. רוב נותני המחסה סייעו ליהודים גם מבחינה כספית. המניע הבסיסי בהגשת סיוע היה הומני; אצל קתולים אדוקים היה המניע גם הציווי 'ואהבת לרעך' ואצל אחרים – בעיקר בקרב החוגים הליברלים-השמאליים – מניעים פוליטיים-אידיאולוגיים. תמורה כספית היתה מניע אצל חלק מהמסייעים ליהודים. חלק התנה את מתן הסיוע בתמורה כספית, לעיתים גבוהה מאוד. את הסיוע נתנו בני כל שכבות האוכלוסייה. היו גם מקרים מעטים של סיוע בידי אנטישמים. הסיוע ניתן בעיקר בשני מרכזים: בורשה (20,000-30,000 מסתתרים) ובקרקוב.

בשלב מאוחר ניתן סיוע מאורגן מצד ארגוני מחתרת, איגודים מקצועיים ומפלגות שהקימו דמוקרטים, סוציאליסטים וקומוניסטים. כל אלה סייעו בעיקר לחברייהם היהודים ולבני משפחותיהם. מתחילת 1943 היתה 'ז'גוטה' מקור תמיכה לארגונים הללו, להוציא את הקומוניסטים.

מנזרים מסויימים סייעו בהסתרת ילדים (הפעילים ביותר היו המנזרים הפרנציסקנים) ואף לוחמים יהודים (מנזר הבנדיקטינים ליד וילנה). אחדים מבין הצופים שהשתייכו לארגון 'השורות האפורות'

(Szare Szeregi), שהיה מסונף לארמיה קריובה, שיתפו פעולה עם 'השומר הצעיר' וסייעו ביצירת קשר בין הערים, בהברחת נשק וכו'. קשה לבטא את הסיוע שהוא במספרים. על סמך אומדנים של אחרי המלחמה מעריכים ההיסטוריונים את מספר היהודים שניצלו בעזרת האוכלוסייה המקומית בכמה עשרות אלפים. באופן כללי, ניתן להעריך מספרית את האוכלוסייה ה'ארית' שסייעה (פולנים, במזרח גם ביילורוסים, ולעיתים רחוקות יותר – אוקראינים), ב-160,000-360,000. יוצא אפוא, ששיעור המסייעים באוכלוסייה היה 1%-2.5%.

על-פי רשימה שערכה הועדה המרכזית לחקר פשעי הנאצים בפולין (ראה מרכזי תעוד) רצחו הגרמנים בגלל עזרה ליהודים 872 לא-יהודים בהוצאות-להורג אישיות, וכמה מאות – בהוצאות-להורג המוניות (כגון בעת שריפת כפרים שלמים).

הסיוע הצבאי ליהודים היה מזערי. המידע בנוגע לקשרים הראשונים וממדי הסיוע של אוגדת הביטחון (Korpus Bezpieczenstwa; KB) – ארגון מחתרת מסונף לארמיה קריובה שנועד

לו תפקיד דומה לז'נדרמריה בעת מרד) לאגוד הצבאי היהודי שנויים במחלוקת. בסתיו 1942 , אחרי סדרת נסיונות כושלים, יצר הארגון היהודי הלוחם (אי"ל) בורשה קשר עם המטה הראשי של הארמיה קריובה באמצעות הנריק וולינסקי. הארמיה קריובה תיכנן מרד בנאצים, רק כאשר תתקרב החזית, ולא היתה לו תקווה להצלחת מרד שיפרוץ לפני-כן. ואילו אי"ל, המחותרת היהודית העיקרית בורשה, סברה שהיהודים חייבים לפעול מיד, גם בהעדר תקווה להצליח; שני הדברים הללו היו הסיבות לכך שהנשק שנתן הארמיה קריובה ל'ארגון' היה בהיקף מזערי בלבד.

בשעת המרד בגטו עשו הארמיה קריובה, הגורדיה לודובה (שלימים הפך לארמיה לודובה) 'אוגדת הביטחון' וה'ארגון הסוציאליסטי הלוחם' (SOB; Socjalistyczna Organizacja Bojowa) כמה פעולות הזדהות ותקפו עמדות אש של גרמנים. כמה מחיילי המחותרת נספו. הם גם העבירו דרך תעלות הביוב כמה קבוצות של לוחמים מהגטו אל הצד ה'ארי' של ורשה. אחר-כך לא היתה הארמיה קריובה מעוניינת לפתח את יחידות הפרטיזנים היהודיות מחשש לנטיותיהן הפרו-סובייטיות. הגורדיה לודובה והארמיה לודובה סייעו ליהודים, ואולם, האפשרויות שלהן היו מוגבלות יותר. במרד ורשה הפולני בקיץ 1944 לחמו יהודים ביחידות של הארמיה לודובה.

הסחטנים, שכינויים היה 'שמלצובניקים' (Szmalcowniki), היו מכה ליהודים המסתתרים וסכנת תמיד להם. הסחטנים, מאורגנים בחבורות שעסקו בשוטטות ובשוד, רדפו את היהודים המסתתרים, סחטו מהם דמי-כופר ולעיתים קרובות מסרו אותם לידי הגרמנים. מתוך רוב היומנים והתעודות של יהודים שהסתתרו בין הפולנים, עולה שהם נפלו לפחות פעם אחת קורבן ל'שמלצובניקים'. לעיתים קרה שפולנים בעלי מראה יהודי או פולנים שסייעו ליהודים נפלו קורבן לסחטנות ה'שמלצובניקים'.

לרוב באו הסחטנים מהשכבות הנחשלות של האוכלוסייה. המלחמה בהם היתה כרוכה בקשיים רבים, שכן לרוב לא היו הנפגעים יכולים לזהותם. המחותרת ביקשה לתפוס את ה'שמלצובניקים' גם מכיוון שהם פעלו בשירות המשטרה הגרמנית, ולעיתים דנו אותם בתי-הדין המחותרתיים למוות. בשנות 1943-1944 הוצאו לפועל כמה עשרות פסקי-דין כאלה והדבר שיפר במידה ניכרת את המצב.

נסיונות המחותרת היהודית ליצור קשר עצמאי עם חוץ-לארץ לא עלו יפה. מ-1942 נהנו ה'בונד' וה'ועד היהודי הלאומי' (Zydowski Komitet Narodowy) שהקימו יחדיו את 'הוועדה המתאמת' (המסגרת הפוליטית של ה'ארגון היהודי הלוחם') מתיווכה של הדלגטורה (נציגות הממשלה הגולה של פולין במחותרת בפולין). שליחיה נטלו עמם מכתבים, ובמברקי-רדיו הועברו עניינים שוטפים. הנמענים בלונדון היו נציגי היהודים במועצה הלאומית הפולנית (שמאל זיגלבוים ואחר-כך עמנואל שרר, יצחק שורצברט). כספים שמסרו בלונדון ארגונים

יהודיים בין-לאומיים הועברו לפולין עם כספי הדלגטורה והארמיה קריובה בהצנחה ממטוסים.

מתחילת 1940 העבירה המחתרת הפולנית ללונדון גם דיווחים בנוגע למצב היהודים. כמה היסטוריונים סבורים, שהדינים-וחשבונות הללו נשלחו במתכוון באיחור. בעיקר במה שנוגע לגירוש תושבי גטו ורשה להשמדה. לעומתם מצביעים היסטוריונים אחרים על כך שהמידע הועבר במהירות, ואולם, ממשלות בעלות-הברית עיכבו אותו. הצהרות ממשלת פולין הגולה ועדויותיהם של השליחים הפולנים, בעיקר של ין קרסקי, תרמו במידה רבה לשבירת אי-האימון של העולם החופשי במידע על השמדת יהדות אירופה בידי הגרמנים.